

Budapesti Levéltári Mozaikok

2020/1. szám (régi sorozat 3. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2020.1](https://doi.org/10.56045/BLM.2020.1)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/10/leveltari-mozaikok-3/>

NAGY JÁNOS

A budai bíró sikkasztási ügye

A cikk Krammerlauff (Kalmárffy) Ignác budai bíró változatos közéleti pályájának – volt építkezést irányító biztos, mecénás, osztrák besúgó, országgyűlési követ – egy szeletét, az 1791 és 1796 között zajló sikkasztási pert vázolja fel. A botránnyon túl feltárulnak a 18-19. század fordulóján élt budai városvezetés és elit szövevényes hatalmi és családi viszonyai is, az egymás elleni rágalmakon keresztül pedig a belső hatalmi viszonyok, a lappangó társadalmi feszültségek.

Kulcsszavak: *Krammerlauff (Kalmárffy) Ignác, Buda, bíró, 1791-1796, közélet, sikkasztás*

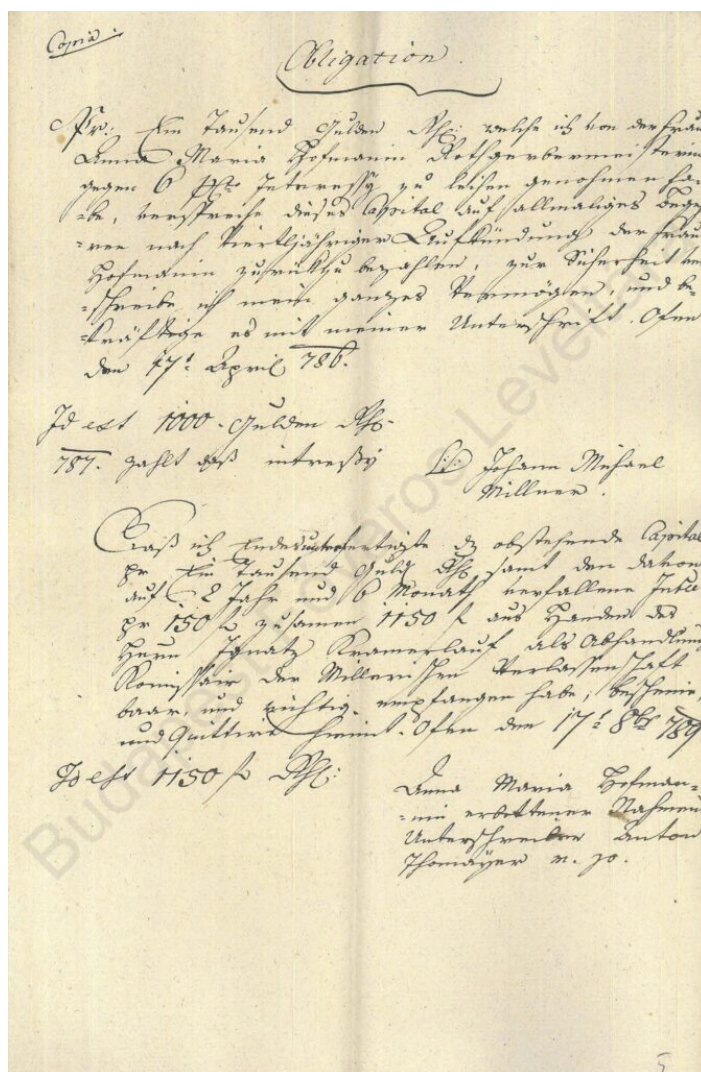
Az utókor emlékezetében rendkívül ellentmondásos kép él Krammerlauff Ignác (1790-ben történt nemességszerzéséről fogva magyarosítva Kalmárffy) budai bíróról (1754–1823). Számos közhasznú, talán kevésbé ismert cselekedete napjainkig ható és máig látható eredménnyel járt. Kalmárffy az építkezést irányító biztосként nagy szerepet játszott a Szent János-kórház új épületének tető alá hozásában (1818–1820), továbbá a ferenchalmi neogótikus Szűz Mária-kápolna építtetőjeként és az 1808-ban alapított Ludovika katonai akadémia mecénásaként is számon tartja a közemlékezet. A főváros politikatörténetébe azonban a bécsi udvar besúgójaként, az 1796 és 1812 közötti diéták kormánypárti országgyűlési követeként, illetve a magyar nyelvhasználat kiterjesztését ellenző szónokaként és számos hivatali visszaélés elkövetőjeként vonult be. Jelen cikkemben fordultatos közéleti pályájának egy szeletét, 1791 és 1796 között zajlott sikkasztási perének vázlatos történetét ismertetem. Ennek a botránynak az ügyön túlmutató jelentősége lett: a keletkezett vizsgálati iratok a városi elit belső hatalmi viszonyainak, egymás elleni rágalmainak szövevényét tárják elénk, amelyeken keresztül láthatóvá válnak a lappangó társadalmi feszültségek és a hatalmi viszonyok erővonalai.

1. kép. Krammerlauff (Kalmárffy) Ignác (1754-1823), a kép forrása: [OSZK DKA-043190](#)

Az 1782 óta előbb aljegyzőként, majd 1789-től rendes szenátorként Buda város szolgálatában álló Krammerlauff Ignácot még 1789. augusztus 21-én küldte ki a városi tanács az elhunyt Müller János Mihály halászmester árvái vagyont felügyelő biztosnak. Munkáját az árvák vagyonának számbavétele, vagyis egy leltár elkészítése, az árverés lebonyolítása és a vagyon örökösök közötti szétosztása tette ki. A városi tanács már 1791. április 8-án elővette a Müller-árvák ügyét: kihirdette az elkészített hagyatéki leltárt, amire az örökösök megtették észrevételeiket. Az özvegy ekkor Margalics János polgármesterhez fordult és kérte az inventárium helyesbítését az abban talált hiányosságok miatt. Az árvák vagyonával való hűtlen kezelés vádjá nemcsak a városban terjedt el futótűzként, hanem egy 1791. június 21-én keltezett, Kalmárffy ellen tett névtelen feljelentés nyomán a Helytartótanács tagjainak fülébe is eljutott. Mi több, ugyanekkor a városi közigazgatás vezetője, Margalics János polgármester az időközben 1790 áprilisában bíróvá előlépett kollegáját hivatali esküje megszegésével, egy 1000 forintról szóló kötelezvény és nyugta meghamisításával, az eljárás során eladott ingóságokért

kapott pénzösszeg egy részének eltulajdonításával vádolta meg. Megállapította, hogy a bíró az özvegyet és az árvákat összesen – egy kisebb polgárvagyonnak megfelelő – 2000 forintos összeggel károsította meg. Az ezután lefolytatott kihallgatások során fény derült arra, hogy az 1000 forint értékű kötelezvény nyugtáját Anna Maria Hoffmann-nak, egy vöröstímár özvegyének nevében, a bíró parancsára Thomayer Antal kancellista maga írta alá. A bíró elleni gyanút az a megjegyzés is táplálta, hogy a kihallgatás alatt a mellette ülő kancellistának megtiltotta, hogy válaszoljon arra a kérdésre, volt-e különbözet a ténylegesen meglévő és a hagyatéki leltárban elszámolt vagyon között vagy sem. Thomayer kancellista még a peres eljárás időtartama alatt tisztázatlan körülmények között váratlanul elhunyt, a nem bizonyított szóbeszéd szerint a bíróra tett terhelő vallomása miatt az utóbbi megmérgeztette. Hoffmann asszony néhány nappal később fölvelt vallomása is a bíró ellen szólt: elmondása szerint ő nem tudott semmilyen 1000 forintos váltóról, a nevezett összeget sohasem kapta kézhez. A Helytartótanács által az ügyben kiküldött királyi biztos, Vay József (a fentiekén túl) számos tartalmi és formai hiányosságot állapított meg a dokumentumok hitelességével kapcsolatban.

2. kép. [A Hoffmann-féle hamisított kötelezvény és nyugta egyszerű másolata 1000 forintról és a 150 forint értékű kamatról. \(BFL IV.1002.uu Tárgyi iratok. Kalmárffy Ignác sikkasztására vonatkozó iratok, 5. folio\)](#)

A városi tanács a királyi biztos munkájával párhuzamosan folytatta a tanúk meghallgatását, amit a Helytartótanács július 8-ai leiratában a tisztikarnak az ügyben való „érdekeltsége” miatt megtiltott és Vay József biztos munkájának támogatására szólította fel a tanácsstagokat. Sőt, a város szembe ment a Helytartótanács akaratával abban is, hogy még aznap a vizsgálat idejére felfüggesztette bírói hivatalából Kalmárffy Ignácot. A tanács másnap – reagálva a helytartótanácsi leiraatra – határozatot hozott arról, hogy Kalmárffyt a város privilégiumai értelmében jogában áll eljárás alá vonnia. A Helytartótanácsához írott válaszfeliratukban a városi tanácsosok hasonlóképpen kérték határozatuk jóváhagyását a következő érvekkel: egyfelől a bírói tisztség tekintélyét a lakosság előtt Kalmárffy teljesen lejárátja, másfelől a felsőbb hatóságokhoz intézett kérvényeivel a város jó hírének is árt. Mindehhez tudni kell, hogy a kora újkori városokban általánosan elterjedt felfogás szerint „minden bíró az özvegyek és árvák atyja” volt, így e kihágás különösen sértette a városi hatóság legitimitását a lakosság szemében. A város és a felsőbb hatóságok közötti feszültséget tovább tetézte, hogy a választott polgárság és a tanács 1791. július 15-ra összehívott gyűlésén a bírót elmarasztalni igyekvő szószóló vezette csoport és a királyi biztos között súlyos szóváltásra került sor. A tanács ezt követően kérte a Helytartótanáctól Vay munkájának felfüggesztését a legközelebbi királyi döntésig.

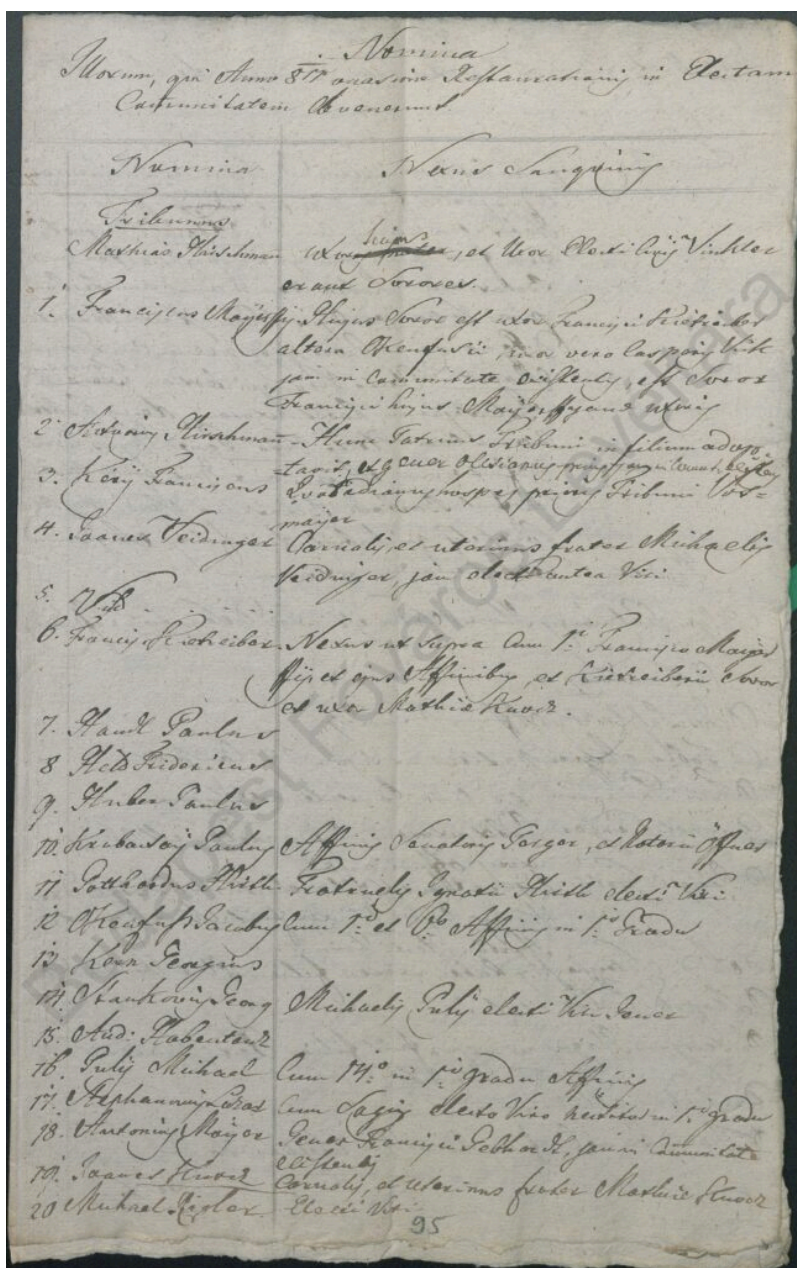
A bíró ügye ideiglenesen csak szeptember 16-án rendeződött, amikor Margalics polgármester és a tanács, illetve a választott polgárság tagjai közül többen „*ad audendum verbum regium*” (a királyi szó meghallgatására) mentek a Helytartótanácsához, vagyis dorgálást kaptak az érintett tanácsstagok a felsőbb hatóságok rendeleteinek való júliusi ellenszegülésük miatt. Egyúttal a Helytartótanács elrendelte, hogy Kalmárffy ügyének lezárultáig a tanács ne tárgyaljon Kalmárffyval kapcsolatos ügyeket az ülésein, a jogszolgáltatás vitelére helyettes bíróként jogtudó személyt bízson meg a város. Margalics János és társai elérték, amit szerettek volna: sikerült a bírót (ha csak ideiglenesen is) felfüggeszteni és a városi tanács irányában rendkívül arrogánsan viselkedő, a kompromittálódott Kalmárffy visszahozatalán igyekvő Vay Józsefet leváltani. Utóbbi helyére a jóval rugalmasabb, a helyi viszonyokat jobban ismerő, a különböző érdekcsoportok között ügyesebben lavírozó, 1784 óta Pest megyei alispánként tevékenykedő Szily József került.

A per azonban ezután úgy nyúlt tovább, mint a rétestészta: újabb tanúkihallgatások kezdődtek, amelyeknek törvényességét és jogszerűségét Kalmárffy több Szily Józsefhez írt levelében vitatta. E szerint Margalics október 30-án a budai városházán tartott tanúkihallgatásának eredménye nem lehetett hiteles, mert a hatóságok erőszakkal csikartak ki vallomásokat a résztvevőktől, sőt felhívta a figyelmet arra, hogy Margalics polgármester Szily biztos ellen szította a jelenlevőket. Állítólag Müller özvegyét is kihallgatták, megpróbálták meggyőzni vallomása megváltoztatására. Ugyanekkor összehívták a volt bíró hitelezőit és ezeket a neki kölcsönadott tőkeösszegeik betáblázására és mihamarabbi behajtására bíztatták, utalva a Kalmárffyt érő jövőbeli bírósági per következményeire. Meg is nevezte ellenfeleit, azokat, akik – ahogy írta – „*a jövőben örök ostoraim lesznek*” a városvezetésben: Margalics János polgármestert, Pavianovics János özvegyét (Balásy Klárát), Balásy Ferencet, Locatelli Péter Antal családját, Magatti Jánost. A megnevezett személyek névsoránál álljunk meg egy pillanatra!

A kulcsot az egyre bonyolódó konfliktus rejtélyéhez egy 1811-es tisztújításkor felvett „atyafisági vizsgálat” adja a kezünkbe, amely a hivatalban levő, és az egyes tisztségekre jelölt személyek neve mellett rokonsági kapcsolataikra is kitér. Noha a vizsgálat és a Kalmárffy Ignác ellen indított per között majdnem két évtized telt el, ám történetünk főszereplőinek két,

egymástól markánsan megkülönböztethető családi és hivatali kapcsolatrendszere mindkét esetben jól látható. Az egyik házassági kört, a Margalics–Pavianovics–Balásy–Magatti–Locatelli-féle hivatalviselők csoportja alkotja. Az ebben érdekelt városi hivatalnokok mind Balásy-lányt vettek feleségül, sógorságban álltak egymással. Így például Balásy Ferenc későbbi polgármester egyik húgát, Klárát Pavianovics János bíró vette feleségül. Pavianovics 1788-ban meghalt, Balásy Klára második férje az új bíró, majd polgármester a pesti polgárcsaládból származó, a Pest megyei főszolgabírószágból II. József idején főispáni kinevezéssel a budai közéletbe belecsöppent Margalics János lett. Velük szemben Kalmárffy bírónak csak két vérrokona–szövetségese volt a városvezetésben: az egyik nagybátyja, Krammerlauff József tanácsos, a másik sógora (Veronika nevű lánytestvérének férje), Laszlovszky József, aljegyző, majd tanácsos, a város diétai követe. Sőt, mint a tanúvallomásokból kiderült még távoli vérrokona, Krammerlauff Ferenc helytartótanácsi kancellista is egy követ fújt Margalics bíróval, többször halálosan megfenyegette Kalmárffyt, akinek egyébként jelentős összegekkel tartozott.

Az egyre inkább a résztvevők egymás elleni személyeskedő vádaskodásába átcsapó pert végül a Helytartótanács 1793 márciusában áthelyezte a királyi biztosi fórumról Pest–Pilis–Solt vármegye törvényszékére. 1795 nyarán azonban történt egy hirtelen fordulat: a bírót felmentették. Ebben talán szerepet játszott ellenfele, Margalics János polgármester hirtelen halála vagy éppen Kalmárffy gazdagsága, amelynek segítségével sokakat megvesztegethetett. A titkosrendőri jelentések ez utóbbi érvet erősítik: „*Kalmárffyt a bűnvádi pörből vörös borral telt pincéje mentette meg*”. Kalmárffynak az eredeti vádak alóli felmentését 1795. július 28-án közölte a Helytartótanács a várossal és egyben kérte bírói tisztségbe való visszahelyezését, amit a városi tanács – élén Balásy Ferenc korábbi bíróval –, igyekezett elszabotálni, így a visszahelyezésre csak ez év október 30-án került sor. Balásy – Margalics János halálával az ellenpárt legtekintélyesebb figurája – még Laszlovszky polgármester tudomása és engedélye nélkül a választópolgárságot is összehívta, hogy az általa Kalmárffy rehabilitálása ellen tiltakozó feliratot a testülettel jóváhagyassa, végül sikertelenül. Azonban nem hagyta magát partvonalra szorítani, sőt hamarosan a város élére került: a korszakban a leghosszabb ideig, 1800-tól 1828-ig töltötte be a polgármesteri tiszteket. Kalmárffy hivatali pályáját sem törte meg az eset: 1823-ban bekövetkezett haláláig minden tisztújításon megerősítették a tisztségében. E mellett megőrizte a központi kormányzat felé irányuló bizalmát is: 1809-ben megkapta a királytól a Lipót-rendet. Szorult anyagi helyzetéből szintén egyfajta állami támogatás mentette meg: 1810-ban a Magyar Kamara 12 000 forintos hitelt folyósított számára, amellyel felkerült Buda város legnagyobb adósainak listájára.

3. kép. [Kimutatás a budai tisztségviselők rokonsági kapcsolatairól, 1811.](#)
(BFL IV.1002.nn 4. d. 95-99. p.)

Összességében megállapítható, hogy az árvák vagyonát ért sikkasztási per kapcsán láthatóvá váltak a városvezető eliten belüli 1790-es évekre létrejött törésvonalak és a városi autonómia korlátai. A 18. század második felére bürokratizálódó (közép-, és felsőfokú végzettséget szerző) városvezető elit egyre inkább a hivatali jövedelmeiből próbált megélni, amely fokozta a városi tisztségekért való harcot a városon belül. Anélkül, hogy a perben foglalt vádak valóságtartalmát nyomoztam volna, megállapítható, hogy a 18. századi budai gyakorlatban a korrupció általában véve nem, annak mértéke, illetve a tanács védelmét élvező különösen kiszolgáltatott társadalmi csoportokkal (özvegyek, árvák) szemben elkövetett bűntett jellege miatt váltott ki felháborodást. Ezen túlmenően Kalmárffy bíró ügye is csak a városvezetésen belüli belső vetélkedésnek köszönhetően kerülhetett jogi útra.

Nagy János főlevéltáros. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett történelem és levéltár szakos diplomát. Doktori tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola Történelem Segédtudományai Doktori Programján végezte, ahol 2018-ben szerzett PhD fokozatot. 2013 óta Budapest Főváros Levéltárának munkatársa. Kutatási területe a 18. századi magyar országgyűlések politika-, és társadalomtörténete, Pest-Buda 18. századi története, Kiskunlacháza 18–19. századi igazgatás- és társadalomtörténete.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921